

Högskolan i Halmstad

Sektionen för hälsa och samhälle

Föräldraledighet –
och korstrycket männen ställs inför

C-UPPSATS I SOCIOLOGI

Vt. 2010

2010-05-24

Författare: Sara Andréasson 850130, Julia Gustafsson 850918.

Handledare: Ove Svensson

Examinator: Niklas Westberg

Kurs: Sociologi C 30 hp vårterminen 2010

Författare: Sara Andréasson, Julia Gustafsson.

Titel: Föräldraledighet – och korstrycket männen ställs inför

Handledare: Ove Svensson

Abstract:

De reformer av föräldrapenningen som genomförts sedan mitten på 1990-talet innebär att pappor fått utökad rätt att ta ut föräldraledighet. Även om fäder under en tioårsperiod ökat sitt uttag av föräldraledighet uppgår den idag endast till 22,3 procent i genomsnitt i Sverige. Att de trots de möjligheter som finns idag att ta ut minst lika mycket föräldraledighet som kvinnor samt att det kan innebära chanser att komma nära sina barn och få del av deras uppväxt, inte utnyttjar sin rätt i större omfattning, kan framstå som något av en paradox i ett samhälle där jämställdhet är ett mål inom flera politikområden. Att uppmärksamma detta fenomen ser vi som mycket aktuellt och viktigt för att kunna föra jämställdhetspolitiken vidare.

För att undersöka detta fenomen har vi haft en ansats med kvalitativa intervjuer. Vår målsättning har varit att undersöka fenomenet utifrån tre olika perspektiv; *genus*, *hushållsekonomi* samt *sociala normer*. Genom att intervjua åtta fäder utifrån dessa tre aspekter har vi fått en ökad förståelse för hur det kommer sig att män inte utnyttjar sin rätt till föräldraledighet i större omfattning.

Vi har efter noga genomfört arbete kommit fram till att det inom vår undersökningsgrupp är vanligt att ekonomiska överväganden styr hur föräldraledigheten delas upp mellan parterna. Det är dock bara en av orsakerna till varför statistiken ser ut som den gör. Även om vi kunnat notera att den officiella jämställdhetspolitiken har haft ett genomslag hos många av våra intervjupersoner har traditionella genusmönster också en stark ställning. Det gäller inte enbart bland männen, av intervjuerna framgår att kvinnor i förhandlingen om uttaget av föräldrapenningen kan hävda att de ska ha merparten av föräldraledigheten.

Nyckelord: Föräldraledighet, Korstryck, Fäder, Jämställdhet, Hushållsekonomi

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Ove Svensson som varit ett bra stöd för oss i vägledning, projektstrukturering samt innehåll i arbetet.

Vi vill även varmt tacka våra intervjupersoner som gjort vårt arbete intressant, genomförbart och roligt, genom att de har gett av sin tid och sitt engagemang.

Till sist vill vi tacka varandra för gott samarbete!

Halmstad, maj 2010

Julia Gustafsson och Sara Andréasson

Innehåll:

	<i>Innehållsförteckning</i>	4-5
1.	Inledning	6
1.1	Problemformulering	6-7
1.2	Syfte	7
1.3	Frågeställning	7
2.	Bakgrund	8-13
2.1	Definition av begrepp	8-9
2.2	Villkor för föräldraledighet	9-10
2.3	Tidigare forskning	11-13
3.	Teoretiska utgångspunkter	14-19
3.1	Genuskontraktet	14-16
3.2	Självets reflexivitet och friheten att välja	16-17
3.3	Mansforskning	17-19
4.	Vetenskapsteori och metod	19-23
4.1	Vetenskapsteoretiskt resonemang, beskrivning och motivering av metod	19
4.2.	Förförståelse	20
4.3	Urval	20
4.4	Tillvägagångssätt	21
4.5	Etik	21-22
4.6	Tillförlitlighet	22-23

5.	Presentation av materialet	24-32
6.	Sociologisk analys och tolkning	33-41
6.1	Korstryck vid mäns val av uttag av föräldrapenning	33-34
6.2	Betydelsen av officiella jämställdhetssträvanden	34-36
6.3	Underordning av en hegemonisk maskulinitet	36-38
6.4	Arbetsplatsen	38
6.5	Förhandlingar inom familjen	39-40
6.6	”Nya tider” och nya ideal	41
7.	Reflektioner	42-44
7.1	Slutsats	42-43
7.2	Forskningsprocessen	43-44
8.	Litteraturförteckning	45-46
8.1	Tryckta källor	45-46
8.2	Elektroniska källor	46
9.	Bilagor	47-51
9.1	Intervjuguide 1	47-49
9.2	Intervjuguide 2	49-51

1. Inledning

”Aldrig har männen tagit så mycket föräldraledigt som nu. Det visar nya siffror som DN tagit del av. Men trots rekordsiffrorna har männen långt kvar till kvinnornas nivåer” (Dagens Nyheter, 2010).

Efter att ha tagit del av artikeln ur Dagens Nyheter som redovisade statistiken över hur litet svenska fäder tar ut i föräldraledighet blev vi minst sagt förvånade. Siffror från 2009 visar att endast 22,3 procent av antalet möjliga föräldrapenningsdagar utnyttjas av fäderna. Vi visste sedan tidigare att kvinnor tar ut större delen av föräldradagarna men att det skiljde sig så mycket åt mellan könen var förbluffande. Då vi båda har intresse av jämställdhetsfrågor sedan tidigare så ville vi ta tillfället i akt att i samband med C-uppsatsskrivandet ägna ämnet uppmärksamhet och belysa problematiken kring varför *män väljer att ta ut så få föräldradagar*.

Visserligen har uttaget av föräldradagarna bland män ökat de senaste åren men detta ligger fortfarande på en låg nivå. Vi anser att det är ett mycket aktuellt ämne som bör lyftas fram mer och föras på tal i större utsträckning än vad som görs idag. Detta tycker vi är viktigt, dels för att föra jämställdhetspolitiken framåt samt för att sprida kunskap kring ämnet. Det är vår vision och förhoppning att män i framtiden i ökad utsträckning kommer att utnyttja ”sina” föräldradagar då vi anser att detta är en bra förutsättning för trygg familjebildning. Vi ville också titta närmre på vad som skulle kunna vara en möjlig ”lösning” på problemet och hur man skulle kunna gå till väga för att skapa ytterligare förutsättningar och intresse för större jämlikhet gällande barnomsorg i hemmet.

1.1 Problemformulering

Resultatet av undersökningar under 2009 visar att genomsnittet av svenska män endast tar ut 22,3 procent av sin föräldraledighet. Vi ställer oss frågan vad detta kan bero på? Hur kommer det sig att statens reformer och jämställdhetssträvanden inom detta område inte får större genomslag? Vilka förhållanden påverkar män till att inte utnyttja möjligheten att spendera mer tid med sina barn? I avsaknad av en tvingande lagstiftning när det gäller uttaget av föräldraledighet hamnar män i en förhandlingssituation både inom familjen och på arbetsplatsen. Ur ett sociologiskt perspektiv kan denna situation ses som ett korstryck där

mäns beslut på ett samhälleligt plan påverkas både av statens officiella jämställdhetspolitiska strävanden och av rådande heteronormativa föreställningar om mäns ställning i samhället, och på organisationsnivå av förhållanden på arbetsplatsen samt av situationen inom familjen.

1.2 Syfte

Syftet med vår kandidatuppsats är att utifrån mäns egna berättelser skapa ökad förståelse för varför fäder i Sverige inte väljer att utnyttja sin föräldraledighet i den utsträckning som kvinnor gör.

1.3 Frågeställning

Hur kommer det sig att män, trots en gynnande föräldraförsäkring, endast i begränsad omfattning väljer att ta ut föräldraledighet? Vilka förhållanden medger män själva att de påverkas av när de ska ta ställning till uttagen av föräldraledighet?

2. Bakgrund

2.1 Definition av begrepp

Nedanstående begrepp är centrala i uppsatsen och används inte bara beskrivande utan även vid analysen av de data som samlas in genom intervjuerna. Vi återkommer till detta längre fram i samband med diskussionen av uppsatsens teoretiska utgångspunkter.

Genus

Kategoriseringar är ett sätt att göra samhället begripligt och uppmärksamma olika egenskaper hos tillvaron. Genus är en sådan kategorisering som används om kön. Det är ett begrepp använt för att förstå och urskilja de föreställningar, idéer och handlingar som sammantaget formar människors sociala kön. (NE, 2010) Begreppet genus kommer från latinet och betyder släkte, sort, slag, kön (Hirdman, 2001:11). Genus introducerades av Yvonne Hirdman 1988 som ett svar på det engelska "sex-gender system". På engelska görs en uppdelning mellan sex som avser det biologiska könet, och gender som avser det socialt konstruerade könet. Hennes definition av begreppet innebär en systematisk organisering av kön som formar en utgångspunkt i social olikhet som i sin tur innebär underordning av kvinnor, samtidigt som mannen görs till norm (Brante, Andersen & Korsnes, 2001:104–105). Detta särhållande av könen leder till en uppdelning av sysslor och aktiviteter som endera typiskt manliga eller kvinnliga. Medan män förväntas svara för familjens huvudsakliga försörjning förväntas kvinnor svara för omvårdnad och fostran av barnen. Hirdman använder begreppet *genuskontrakt* om denna traditionella uppdelning (Hirdman, 1992:21–24). Under senmoderniteten betonar Giddens att dylika traditionella uppfattningar och identiteter kan omförhandlas. Även om detta inte kan ske helt förutsättningslöst är utrymmet för den enskildes livsstilsval betydande (Giddens, 2007:9–246).

Hushållsekonomi

Hushållsekonomi innefattar studiet av hur hushåll använder sina resurser, det vill säga pengar, tid, arbete och kunskaper. I dagens samhälle är hushållet oftast liktydigt med kärnfamiljen, samtidigt som antalet enpersonshushåll ökat kraftigt, då framför allt i storstäderna. (NE, 2010)

Det moderna hushållet består huvudsakligen av reproduktiva uppgifter, konsumtion och vardagsliv. Exempel på detta är matlagning, diverse underhåll, barnomsorg och uppfostran. Även i mer avtraditionaliserade samhällen som Sverige är det fortfarande kvinnan som utför

det mesta av det oavlönade arbetet (Brante, Andersen & Korsnes, 2001:121-122). Mannen förväntas svara för hushållets huvudsakliga intäkter. Medan intäkterna från lönearbete ges ett ekonomiskt värde saknar många av hushållets arbetsuppgifter detta, så länge som de utförs inom familjen.

Sociala normer

Normer innefattar samt står för de regler, förväntningar och den standardisering av beteende som är gemensamma för medlemmar av en social grupp, till exempel ett samhälle. Dessa oskrivna regler är ofta internaliserade från tidiga år. (NE, 2010) Den viktigaste gruppen för internalisering av normer är familjen. De flesta sociala normer är inte resultatorienterade eller rationella. Istället anger de vad som är rätt och riktigt uppförande, vad som passar sig för olika situationer och sammanhang. Att bryta mot en social norm kan leda till förlorad social status och respekt. Eftersom sociala normer internaliseras så upplever individer normens regler som någonting man vill följa. Normer är oskrivna sociala lagar som skiljer sig mellan olika kulturer, samhällsgrupper och sammanhang. Dessa normer är inte automatiska men faller sig ofta naturligt genom att man fått det med sig från olika socialiseringsprocesser. Sociala normer utvecklar man under hela livet och kan aldrig bli fullständiga eftersom de olika normerna är aktuella i olika sammanhang (Brante, Andersen & Korsnes 2001:221–222).

Genom att normerna kan variera från en grupp till en annan utvecklas det i ett pluralistiskt samhälle som Sverige aldrig en total enighet om vad som gäller. Samhällets politiska strävan efter jämställdhet när det gäller fördelningen av föräldrapenningen kan således på en strukturell nivå motverkas av heteronormativa uppfattningar om vad som är ”manligt” respektive ”kvinnligt”. En diskussion som vi återkommer till längre fram.

2.2 Villkor för föräldraledighet

Det ekonomiska skyddet föräldraförsäkring sköts och betalas ut av Försäkringskassan och inkluderar i princip alla föräldrar som bor eller arbetar i Sverige. Föräldraförsäkringen inkluderar bland annat havandeskapspenning, barnbidrag samt föräldrapenning.

Kvinnor har rätt att ta ut ekonomiskt stöd, så kallad havandeskapspenning redan 60 dagar innan beräknad förlossning om de önskar. Båda föräldrarna har samtidigt rätt att ta ut föräldraledighet för att medverka i föräldrautbildning i regi av mödravårdcentralen.

Den andre föräldern har rätt till en tillfällig föräldrapenning i samband med barnets födelse. Dessa dagar kallas ofta ”pappadagar” och är begränsade till tio dagar per barn. Dessa dagar kan spridas ut över 60 dagar efter barnets födsel. Denna tillfälliga föräldrapenning motsvarar något mindre än 80 procent av föräldrarnas förvärvsinkomst.

För föräldrar till barn födda efter år 2002 gäller följande; föräldrapenning kan användas på flera sätt. Föräldern kan vara hemma på heltid men kan också välja att vara hemma på deltid eller i perioder. Vid gemensam vårdnad av barnet har föräldrarna rätt till 240 dagar var med föräldrapenning varav 60 dagar är reserverade för var och en, om dessa inte utnyttjas av respektive förälder så går dessa dagar förlorade. De resterande dagarna kan en av föräldrarna välja att överlåta till den andre. Har du ensam vårdnad har du rätt till alla 480 dagar.

Det finns tre olika nivåer av ersättning inom föräldrapenningen; sjukpenningnivå, grundnivå och lägstanivå. 390 dagar utav de 480 dagarna ligger på sjukpenningnivå vilket motsvarar en ersättning av 80 procent av föräldrarnas sjukpenninggrundade inkomst. De 60 dagarna som är reserverade för var och en av föräldrarna ligger också de på denna nivå av ersättning. Om föräldrarna inte uppfyller kraven för sjukpenningnivån får de ersättning enligt grundnivån. Lägstanivå får föräldrarna de resterande 90 dagarna.

Barnbidrag betalas automatiskt ut till barnets mamma från och med den dagen barnet föds. Barnbidrag betalas ut till den dag då barnet fyller 16 år.

Innan barnet är ett och ett halvt år har föräldrar rätt att vara heltidslediga från sin arbetsplats. Ytterligare en gräns dras den dag då barnet fyller åtta år, innan dess har föräldrar rätt att arbeta kortare dagar.

Jämställdhetsbonusen som tillkom 2008 finns till för att förenkla för föräldrar att dela lika på föräldraledigheten. Detta innebär att den förälder som nyttjar flest föräldrapenningsdagar får ut en så kallad jämställdhetsbonus om hon eller han arbetar då den andre föräldern tar ut föräldrapenning. För att få maximal bonus bör dagarna delas lika mellan föräldrarna (Försäkringskassan, 2010).

2.3 Tidigare forskning

Det har forskats en hel del kring familjen och de olika strukturerna inom denna genom åren. Mycket fokus har lagts på faderskapsforskningen både inom Sverige och internationellt. Forskningen visar att synen på mäns föräldraskap har förändrats flera gånger om under det senaste århundradet. I synnerhet i Sverige så har förändringen påverkats genom moderniseringen av den svenska välfärdsstaten som i sin tur påverkat familjelivets organisering.

Det talas om tre tidepoker under 1900-talet som tydligt satt sin prägel på familjelivet och skapat nya ideal kring det svenska faderskapet. Den första var industrialismens tid vid sekelskiftet som skapade nya förutsättningar för människors levnadsmönster. Det var tiden då männens sfär var den offentliga och kvinnans den privata. Fadern sågs som familjeförsörjare och fungerade som en distanserad ”rollmodell” medan mödrarna stod för det primära föräldraskapet. Under 1950-talet var hemmafruidealet det som stod högst. Männen arbetade sex dagar i veckan och kvinnorna skötte om hemmet och barnen. Söndagar var dagen då hela familjen skulle samlas och vara tillsammans. Här växte ”söndagspappan” fram som en kulturell institution. Nästa fas i samhällsutvecklingen begav sig under 1960-1970-talet då industrin gick på högvarv. Nu behövdes även kvinnor ute i det offentliga och även de började förvärvsarbeta. Nu var det tvåförsörjarfamiljen i stället för enförsörjarfamiljen som gällde. I samma veva ställdes större krav på kvinnors och mäns rättigheter i arbetsliv och familjeliv. Männens frånvaro från barnen började uppmärksammas, i synnerhet med fokus på pojkarna som behövde en manlig förebild. Männen behövdes hemma mer än bara på söndagarna. Detta medförde att fäderna förväntades lägga allt mer av sin tid från den utökade semesterrätten och arbetstidsförkortningen på barnen. 1974 infördes föräldraförsäkringen i Sverige som innebar att föräldrarna fick samma möjligheter att vara hemma med sina barn. Sedan 1980-talet har förväntningar på den omsorgsgivande pappan dominerat de kulturella idealen kring det svenska faderskapet och görs det än idag. Men trots välfärdsstatens ökade stöd för anpassning av de nya idealen genom utbyggnad av föräldraledigheten och den kommunala barnomsorgen, införandet av jämställdhetslagen och de speciella pappa- och mammamånaderna, tar män inte ens ut i närheten vad de skulle kunna ta ut av föräldradagarna (Johansson & Bäcklund-Wiklund, 2003:143–149).

En uppföljning av pappornas uttag av föräldrapenningen som genomfördes av Socialdepartementet (Batljan m.fl., 2004) visade att andelen föräldrapenningdagar som

papporna tog ut var relativt sett mycket lägre än andelen som mammorna tog ut. Men samtidigt att andelen hade ökat under de senaste åren Under perioden januari 1997 till februari 2004 har pappornas uttag i stort sett ökat för varje månad, från 9,9 procent till 17,5 procent. Trots införandet av pappamånaden år 1995 var det 15 procent av papporna som inte utnyttjade en enda dag innan deras barn fyllde 8 år. När det gäller fördelning av dagarna mellan mamma och pappa framgick att hushållen i stor utsträckning hade valt de alternativ som var ekonomiskt mest fördelaktiga.

Vidare har vi tagit del av ett betänkande, en rapport som skrivits om män och kvinnors jämställdhetssituation i Sverige som arbetats fram i uppdrag från arbetsmarknadsdepartementet; ”Ty makten är din... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige”. Detta betänkande har utarbetats av landshövding Kristina Persson med medarbetare som sammanställdes 1997. Denna rapport ser vi fortfarande som aktuell och avser redogöra för nedan.

”Män är som korkar- flyter alltid upp” (Statens offentliga utredningar, 1997: 1). Så lyder ett av påståendena ur betänkandet. Forskningen som pågått under flera år visar på hur fördelningen av ekonomisk makt samt ekonomiska resurser fördelas mellan män och kvinnor. I mitten av 90-talet utsåg FN Sverige till det mest jämställda landet i världen. Forskarna bakom betänkandet från 1997 menar att detta endast visar på att andra länder är sämre på området jämställdhet, snarare än att Sverige är jämställt. Siffror pekar på att lönegapet mellan män och kvinnor står nästan helt stilla samtidigt som de flesta Svenska företags styrelser i hög utsträckning består av män. Det har vidare visat sig att yrkesgrupper med kvinnlig dominans har sämre lön än grupper med manlig dominans. I betänkandet framgår också att det i många branscher i princip är omöjligt för kvinnor att avancera till mer statusfyllda och bättre betalda jobb. Därmed går dessa branscher miste om mycket kompetens då kvinnors kapacitet inte tas till vara menar forskarna.

Betänkandet berör även arbetsfördelningen i hemmet. Forskarna menar att det är en orationell situation som råder i många svenska hem. Hem och arbete skiljs åt för män, men inte för kvinnor. Den traditionella arbetsfördelningen där kvinnan tar största ansvaret i hemmet och mannen står som den främsta försörjaren håller endast fram till den dagen då skilsmässan är ett faktum, vilket inte är något ovanligt i dagens Sverige. Då står båda parterna i en lose- lose-situation eftersom kvinnan förlorar ekonomiskt och mannen ofta förlorar nära relation med barnen. Det är i många fall kvinnan som tar initiativ till skilsmässa och detta grundar sig ofta i

frustration och missnöje över arbetsfördelningen i hemmet. Siffror visar att inte ens män som är arbetslösa och som har en partner som arbetar heltid tar på sig hälften av hemarbetet.

Liksom många kvinnor förlorar i löneutvecklingen när de får barn förlorar män än mer ekonomiskt på om de väljer att ta föräldraskapet på allvar och vara föräldralediga. Detta är en av anledningarna till att det är vanligare att mannen fortsätter att arbeta även då barnet växer upp. Statistik från betänkandet visar att kvinnan står för 72 procent av den ensamtid som föräldrar var och en ägnar barnen. Motsvarande siffra för fäder är 28 procent.

Det finns en väsentlig skillnad mellan män och kvinnor då de går in i föräldraskapet. Kvinnan anpassar ofta stora delar av sitt liv för att få vardagen tillsammans med familjen att fungera så bra som möjligt. Förutom den tid och omsorg hon ägnar barnet fördubblas också den tid hon lägger på hushållssysslor, detta medan mannens tid för hushållssysslor, enligt statistiken står oförändrad. Mäns liv påverkas avsevärt mycket mindre än kvinnors då de får barn.

I betänkandet diskuteras olika bakomliggande faktorer till varför fäder inte utnyttjar sin föräldraledighet i den utsträckning som erbjuds från Försäkringskassan. Det tar dels upp familjeekonomin som ett motiv, samtidigt rör man vid den aspekten att män skulle få negativa konsekvenser på arbetsplatsen, här påpekas dock att det finns olika forskningsresultat. Framför allt talar man i betänkandet om kulturella föreställningar och ramar. Det finns till exempel en tydligare generell uppfattning kring vad en ”bra mamma” är än vad en ”bra pappa är”. Ytterligare en intressant aspekt som omnämns är förklaringen att kvinnorna inte vill släppa ifrån sig barnen i männens omsorg och ansvar. Detta skulle innebära att de olika modellerna av föräldraförsäkring genom åren skulle vara ett resultat av kvinnors maktutövande. Det framgår även i betänkandet att kvinnor under barnets första år uttryckte en mycket stark vilja av att vara hemma.

Det främsta skälet för jämställdhet är inte arbetslivets och samhällets verkningsgrad och vinst menar forskarna bakom betänkandet från 1998. Det handlar om demokrati och rättvisa! Alla människor har lika värde och borde därför också behandlas med hänsyn därtill. Det finns en bra utveckling på många områden för ett mer jämställt samhälle, men det kan bli mycket bättre!

Slutligen framkommer det vidare i betänkandet att manlighet är en kompetens i sig och att kontentan är att kvinnor snarare tjänar på könsbyte än utbildning för att verkligen lyckas på arbetsmarknaden (Statens offentliga utredningar, 1997).

3. Teoretiska utgångspunkter

Vårt syfte med uppsatsen är att förstå hur det kommer sig att män avstår från att ta ut föräldrapenning i samma omfattning som kvinnor trots de fördelar det skulle innebära för dem och barnen, och det stöd de har för detta i den officiella politiska diskursen och rådande lagstiftning. De teoretiska utgångspunkter vi valt för den uppgiften är var och en tänkt att ge sitt bidrag till den förståelsen.

De teorier vi valt har utvecklats av Barrington Moore Jr och Yvonne Hirdman som skildrar genuskontraktet och den traditionella uppdelningen i manligt respektive kvinnligt. Anthony Giddens bidrar genom sin analys av senmoderniteten till att visa hur dessa traditionella uppfattningar och identiteter kan omförhandlas av enskilda aktörer. Lina Paulsson och Raewyn Connell visar dock på den fortsatta relevansen i en uppdelning av manligt och kvinnligt hos män inom heteronormativa relationer. Vi vill härigenom fånga in det komplexa och motsägelsefulla i männens situation när de ska besluta om uttag av föräldrapenning. I vilken de påverkas av situationen på hemmaplan när de ska komma överens med sin partner och ta hänsyn till hushållsekonomiska överväganden, av situation på arbetsplatsen med de förväntningar som råder där, av sin egen uppfattning om manligt respektive kvinnligt och av medias framställning av den officiella jämställdhetspolitiken.

Vi har arbetat induktivt med vår uppsats, det vill säga att vårt tillvägagångssätt har varit ämnat att härleda slutsatser från våra empiriska erfarenheter i första hand för att sedan ställa dessa mot teori som vi funnit relevant i sammanhanget (May, 2001:179–180). Att vi valt att koncentrera oss på fler teorier och inte bara gått djupt in på en enskild grundar vi i att vår avsikt varit att få en vidare syn kring fenomenet, och att vi genom detta införskaffat oss fler synvinklar relevanta för vår frågeställning.

3.1 Genuskontraktet

Sociologen **Barrington Moore Jr** skriver om underordning av grupper. Han menar att man med utgångspunkt i arbetsdelningen och fördelningen av produkter och tjänster i ett samhälle kan se hos vilka makten ligger. Han tar inte upp kvinnor som exempel utan refererar till såsom kastlösa i Indien. Moore menar att om man gör generaliseringar utifrån den historiska kunskapen kan det sägas att de som har mest makt slipper utföra de arbeten som har låg status

och håller de arbeten med hög status för sig själva. Den som inte har kontroll över andra människor och i stället behöver underordna sig andra betyder låg status. Arbeten med låg status har ofta kort utbildningstid och kräver endast manuell skicklighet. Smutsiga, slitsamma arbeten som ofta innefattar monotona sysslor, som i många fall är fysiskt påfrestande tillhör denna klass och ger låg status. Med detta menar Moore att över- och underordning, mer eller mindre makt, blir en relativ fråga, inte något fullständigt.

Något som kan ifrågasättas är under vilka villkor underordnade kan tänkas sätta sig emot sina sämre positioner och under vilka de inte gör det. Moore menar att det finns ett osynligt kontrakt vars gränser hela tiden förflyttas och utsätts för omprövningar som styr förhållandet mellan den som har en överordnad eller underordnad ställning i samhället. Det är därför inte vanligt att ett sådant fungerande osynligt kontrakt ifrågasätts. Till saken hör att den underordnade oftast innehar en del fördelar såsom beskydd och viss materiell säkerhet i utbyte mot sina arbetsinsatser. Förvisso kan den underordnade protestera om den överordnade inte håller sin del av avtalet, till exempel inte ger det skydd som uttalat utlovats genom det oskrivna kontraktet. Den överordnade kräver i sin tur service och ordning. Der kan ofta förekomma bråk mellan över- och underordnad där den ena eller andra försöker skapa fördelar för sin egen del men sällan ifrågasätts själva kontraktet. Kontraktet ses som naturligt och givet för båda parter.

Med denna teori relaterar **Yvonne Hirdman** som är professor vid Arbetslivsinstitutet och Historiska institutionen vid Stockholms universitet till något som kallas *genuskontrakt*. Hon menar att det i hög grad finns ett oskrivet kontrakt mellan män och kvinnor som kan liknas vid Moores tes om över- och underordnade (Hirdman, 1992:21–24). Hon ser på genuskontrakt som ett fundament man kan teoretisera utifrån som inte hela tiden rör på sig. Hon vill lyfta fram den orörlighet i historien som präglad könens villkor och visa på konsekvenser och de inneboende ”benägenheter” detta för med sig. Det finns ett idealtypiskt och stereotypiskt kontrakt där *Han* har ansvaret, beskyddet, försörjningen som uppgift medan *Hon* har födandet, uppfostran, beroendet som sin. Det stereotypa genuskontraktet kan ses som en weberiansk idealtyp med jämförelse med till exempel idealtypen ”marknaden”, ett starkt och styrande begrepp som fått sitt innehåll från verkligheten, men som egentligen inte är verkligheten utan situationens påfund. Genuskontraktet innebär en kulturellt nedärvd, styrd överenskommelse som båda könen förblindas av och lever in i som medför åtskiljda förpliktelser, skyldigheter och rättigheter. Det är ett resultat av ett kulturellt tvång som båda

kön tyngs under, en social institution. Och denna sociala institution kan kallas familj eller hushåll (Hirdman, 2001:84–98).

3.2 Självets reflexivitet och friheten att välja

”En omtolkning av modernitetens karaktär måste gå hand i hand med en omarbetning av de grundläggande premisserna för sociologisk analys” (Giddens, 1997:9).

Medan Moore och Hirdman betonar det trögföränderliga i relationen mellan könen lyfter Anthony Giddens fram den ökade möjligheten för män och kvinnor att själva utforma sina identiteter under senmoderniteten. Giddens menar att senmoderniteten karakteriseras av en växande beroendefaktor mellan extensionalitet och intensionalitet, dels på ett globalt plan men också på ett personligt plan. Giddens lägger vikt vid framväxten av nya självidentitetsmekanismer vilka han menar är utformade efter och fungerar samtidigt som en påverkningsfaktor till modernitetens institutioner. Detta innebär att självet alltså inte är en passiv enhet utan snarare en verksam sådan. Genom att vi människor skapar våra självidentiteter så påverkar vi också sociala mönster i samhället vilket också får en global påverkan sett i ett större perspektiv.

I sin teori talar Giddens om de struktureringsdrag kärnan i moderniteten består av, vilka i sin tur sammansmälter med självets reflexivitet. Självets reflexivitet måste skapas utifrån modernitetens förutsättningar, det vill säga komponeras utifrån de möjligheter och alternativ som erbjuds. Moderniteten präglas av en riskkultur och oberäknliga faktorer vilket innebär att människor oftare bryter sig ur mönster för att skapa sina egna skraddarsydda livsmönster.

Giddens lyfter fram medias makt i sammanhanget och visar på dess makt och påverkansmöjligheter. Han menar att ett tydligt signum för modern tid är att avlägsna händelser i större grad än tidigare påverkar nära händelser samt självets intimitet. I och med exploateringen av den elektroniska kommunikationen blir den så kallade genomträngningsprocessen mellan å ena sidan sociala system och å andra sidan självutveckling alltmer utspridd.

Ju mer traditionen tappar sin fattning och vardagen rekonstrueras i samspelet mellan det lokala och globala, ju större blir pressen för individen att hitta en livsstil bland många olika alternativ. Självidentitet blir en ”*reflexivt organiserad strävan*”. Självklart finns det, menar

Giddens, standardiserade påverkningsfaktorer som till exempel olika former av auktoriteter. I samband med Giddens diskussion kring livsstilsval nämner han också det faktum att alla inte har dessa möjligheter. Människor med mer eller mindre ekonomiska begränsningar besitter inte, som många andra, förmågan att göra livsstilsval. Liksom moderniteten är även begreppet livsstil svårt att applicera på traditionella kulturer eftersom det innebär val ur ett stort utbud av möjligheter (Giddens, 1997:9–246).

”Den reflexivt organiserade livsplaneringen blir ett centralt drag i struktureringen av självidentiteten, något som normalt förutsätter att man överväger risker, som är filtrerade genom kontakten med expertkunskaper” (Giddens, 1997:14).

3.3 Mansforskning

Forskningen kring genus uppehåller sig vanligen kring kvinnornas situation. Däremot har männens förhållanden inte blivit belysta i samma omfattning. Lina Paulsson och Raewyn Connell har dock i sin forskning visat att män på samma sätt som kvinnor underordnar sig heteronormativa uppfattningar om manligt respektive kvinnligt beteende. Lina Paulsson (2005) beskriver i *Manlighetens omvandlingar: ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter* (2005) hur viktigt det kan vara för män att känna sig manliga i sina relationer. Om att det finns en heteronormativitet i samhället som producerar och reproducerar manlig respektive kvinnlig identitet och kärlek genom mönster. Den heteronormativa diskursen framställer män och kvinnor i två motsatta lägen. Dessa positioner innebär att man kan sätta likhetstecken mellan man, manlig och maskulin respektive kvinna, kvinnlig och feminin. De gör det möjligt att hävda vem man är. Heteronormativitet medför också att det skapas vissa utformningar av manlighet, kvinnlighet och heterosexuellt begär som ses som normala medan andra osynliggörs eller nedvärderas som onormala eller osanna. Enkelt sett så menas att det som i hegemonin ses som kvinnligt inte hänger samman med en man och i omvänd ordning. Heteronormativitet handlar om uppdelningen av manligt och kvinnligt.

Utifrån sin studie kan Lina Paulsson se att män medvetet eller omedvetet på samma sätt som kvinnor underordnar sig den heteronormativitet som finns i samhället. De berättar om att det kändes bra att ”få känna sig manlig när hon var mindre och de kunde känna sig större”. Flera av männen tyckte att det kändes som en mans plikt att vara beskyddande och stå för trygghet

och att kvinnan i sin tur behövde tryggheten. Att det kändes manligt att få bjuda och betala för sina tjejer. Det framkom även i intervjuerna att det finns en koppling mellan emotionalitet och det kvinnliga könet. Att vara dålig på att prata om känslor kopplas ofta till manlighet. Att kvinnor är mer känslosamma och temperamentsfyllda och inte som männen, lugnare, sakliga och rationella. Om att kvinnor anses ha ett större behov av att prata än män (Johansson, 2005:41–59).

Teorin om hegemoniska diskurser är känd från den australiensiske forskaren **Raewyn Connell** men härstammar från början från Antonio Gramscis analys av klassrelationerna. Heteronormativitet är ett resultat av hegemoni eftersom heterosexualitet är det som anses vara det ”normala” och ”vanliga”, i synnerhet i västländska samhällen. Connell har forskat mycket kring genus och har på senaste år kommit att koncentrera sig allt mer på mansforskningen. Ur heteronormativitet kommer den hegemoniska maskuliniteten som Connell menar innehåller en ”allmänt accepterad strategi” (Connell, 2008:115–119). I samhället skapas det dominerande föreställningar om kön och manlighet. Begreppet hegemonisk maskulinitet som också kan benämnas hegemonisk manlighet fokuserar på hur attityder, värderingar och mentala bilder av manlighet bärs upp och värnas av vissa sociala skikt och manliga makteliter (Johansson, 2009:64). Det innebär att vi tar genus för givet i vardagslivet eftersom vi oftast omedelbart ser om en person är man eller kvinna. Mycket av det vi gör om dagarna bygger på den åtskillnaden. Det har blivit något naturligt för oss som vi inte reflekterar över. Vår syn på genuskillnaderna som ”naturliga” gör att det väcker stor uppståndelse då någon bryter mot dessa mönster, till exempel då en man väljer att klä sig i kvinnokläder. Detta ses som ”onaturligt” och ”fel”. Inte bara hur vi ser ut utan vad våra sysslor är står i beroende till hegemonin i samhället.

Faktum är att det forskats mycket kring män och kvinnors egenskaper och intelligens. Vad många forskare kommit fram till är att det egentligen inte finns några specifika skillnader. Det har fastslagits att män och kvinnor inte skiljer sig i intelligens och att det inte finns någon inneboende medfödd drivkraft i fråga om personliga egenskaper som exempelvis omsorg hos kvinnor eller aggressivitet hos män. Våra kroppar påverkas i stället av sociala processer och det finns det mängder av bevis från folkhälsan om. Beroende av livsmedelstillgång, sexualvanor, krig, arbete, urbanisering, utbildning, sjukvård bland många andra faktorer påverkas vi. De sociala genusmönstren kan därför inte bara antas vara någonting som följer av egenskaperna hos våra kroppar. Mönstren är med och utformar och inverkar på kroppen och

de förhållandena som kroppen ska utvecklas och leva i. Det finns en rad teorier om hur genus utvecklas. Somliga propsar på det biologiska, en del på att det finns ett samarbete mellan det biologiska och det sociala, och vissa som beskrevs på teorin om enbart de sociala processerna (Connell, 2003:13–61).

4. Vetenskapsteori och metod

4.1 Vetenskapsteoretiskt resonemang, beskrivning och motivering av metod

Vi har valt kvalitativa intervjumetoder för att på bästa sätt kunna belysa vår frågeställning och vårt syfte. Kvalitativ metod avser att se och framföra händelser, handlingar, normer och värden utifrån de studerades eget perspektiv, att försöka se saker och ting genom aktörernas egna ögon. Fördelen med kvalitativ metod är att man kan gå på djupet i en viss fråga och studera den nära. Kvalitativ metod går ut på att *förstå* ett fenomen snarare än att kvantifiera och mäta något. Tillvägagångssättet för insamling av material sker genom observationer, intervjuer och skriftliga dokument (Bryman, 1997:58–79).

Då vårt syfte ligger vid att få en ökad förståelse för fenomenet att fäder i Sverige i genomsnitt väljer att utnyttja endast 22,3 procent av föräldraledigheten har vi genomfört åtta intervjuer och gått på djupet med dessa. Denna metod har lämpat sig bäst då vi inte avsett att göra någon statistik utan endast har varit intresserade av vad orsakerna kan vara till att procenten av fädernas föräldraledighet ser ut som den gör idag. Den kvalitativa datan gav oss goda förutsättningar för att kunna göra en sociologisk analys genom att vi förvärvat oss de intervjuades tankar kring fenomenet.

Eftersom vi inte förväntade oss att få några enkla och entydiga svar på våra frågor i studien använde vi oss av en *hermeneutisk ansats*. Detta innebär att vi tolkade de svar vi fick i våra intervjuer för att sedan använda dessa för att skapa en helhetsbild. Syftet med den hermeneutiska ansatsen är att tolka och beskriva de teman som förekommer i intervjupersonens livsvärld (Kvale, 1997:49–54).

Webers uttryck *Verstehen* förklarar hermeneutikens syfte. En metod som går ut på att vi som intervjuar sätter oss in i den intervjuades livsberättelse och tillämpar en slags tolkande sympatisk förståelse för denne. En förståelse och insikt av syfte och möjlig effekt för en handling eller avsaknad av en handling (Troost, Levin, 2004:59–60)

4.2. Förförståelse

Genom hermeneutiken är det i princip omöjligt att inträda den sociala verkligheten *oförutsättningslöst*. Vi som människor har alltid en förväntan och en bild av det vi närmar oss (Kvale, 1997:50–52).

Då vi tog oss an uppsatsen och den empiriska insamlingen funderade vi kring vad för slags förförståelse vi bar på som kunde inverka på vårt arbete och resultat. Vi var båda överens om att vår förförståelse låg i en kännedom kring att ekonomin kunde spela in på förhandlingssituationen. Vi hade också föreställningar om att omedvetna faktorer kunde ha betydelse för hur föräldrar väljer att dela upp föräldradagarna. Vi fattade ett medvetet val med försök att lägga detta vid sidan då vi genomförde våra intervjuer.

Självklart är förförståelsen bra att ha med sig till en viss mån, den hjälper oss att hantera situationer så att vi förstår hur vi ska relatera till saker och ting, men vi var väl medvetna om att inte låta den styra oss för mycket.

4.3 Urval

Vi valde att koncentrera oss på en homogen grupp vilken består av åtta fäder som lever i ett heterosexuellt förhållande, vilka alla står i relation till föräldraledighet på ett eller annat sätt. Våra informanter har alla erfarenhet av föräldraledighet på så sätt att de haft möjligheten att få vara hemma med sina barn. Vissa har utnyttjat detta, andra inte. Samtliga informanter har slumpmässigt valts ut med enda kriteriet faderskap. Vi har valt att bortse från etnicitet, ålder eller förhållandestatus, och istället lagt vikt vid förhandlingssituationen inför valet kring föräldraledighet.

För att få tag på informanter för våra kvalitativa intervjuer valde vi att utnyttja kontakter i form av bekantas bekanta, detta för att undvika personliga möten samt olämplig bakgrunds fakta som kan ha negativ inverkan på vårt resultat. Vi fick på detta vis tillgång till en grupp bestående av åtta fäder som under de senaste åren stått i förhandlingssituation kring föräldraledighet. Vi anser att vi genom dessa kriterier har en representativ urvalsgrupp för vårt ändamål.

4.4 Tillvägagångssätt

För att sätta oss in i ämnet valde vi att först titta på tidigare forskning och information via media och Internet. För att granska våra artiklar och för att få information om villkor kring föräldraledighet så sökte vi oss till Försäkringskassan för att få tillförlitlig kunskap. Detta lade en grund och förutsättning till bra intervjuguider. Dock lade vi inte så mycket vikt vid sociologiska teorier innan vi satte igång med vår insamling av empiri i form av kvalitativa intervjuer. Detta för att teorin inte skulle påverka vår syn på fenomenet samt informanterna. Det kan annars lätt leda till en osund förförståelse som kan bidra till att vi vid intervjutillfället ställer ledande frågor, inneha förutfattade meningar eller tolka resultatet enkelspårigt.

Intervjuerna var strukturerade med raka frågor men vi lät intervjupersonerna sväva ut om de så ville. Genom att låta intervjupersoner sväva ut ibland anser vi att man kan få in andra aspekter som kan vara av betydelse för vårt resultat, sådant som vi annars eventuellt inte hade övervägt att ta upp. En del av intervjuerna genomfördes via telefon medan andra utfördes genom personliga möten. Samtliga spelades in för att vi skulle kunna lyssna igenom dem flera gånger och transkribera. Inför varje intervju, i synnerhet telefonintervjuerna ombads våra informanter att sitta ostört för att inte kunna bli påverkade av sin partner eller liknande. Vi använde oss utav två liknande intervjuguider beroende på om fäderna varit föräldralediga eller inte. Vi utgick ifrån samma frågor men formulerade dem olika exempelvis: ”Hur har du upplevt föräldraledigheten? Upplever du att du kommit närmare dina barn?” respektive ”Tror du att du hade haft en närmre relation till dina barn idag om du tagit ledigt?”.

När vi transkriberat och läst igenom våra intervjuer valde vi ut de åsikter som vi tyckte var relevanta för att sedan göra en presentation av materialet. Vi har använt oss av fiktiva namn för att hålla fädernas identiteter konfidentiella.

4.5 Etik

Från början till slut påverkas forskningsprocessen ifråga om etiken. Därför är det viktigt att tänka igenom olika aspekter innan man påbörjar sin studie. Det är av yttersta vikt att ha samtycke med samtliga undersökningsspersoner innan man påbörjar undersökningen samt förklara syftet med studien. Om den som ska intervjuas är minderårig måste även målsman ge

sitt samtycke till undersökningen. Eftersom vi intervjuade fäder som var äldre än 18 år så var detta inget problem som vi stötte på.

Kvale menar vidare att forskaren bör utlova konfidentialitet gentemot undersökningspersonerna och ha i åtanke att följa detta genom hela studien. Vidare bör forskaren alltid överväga de konsekvenser och följder av studien som kan påverka de deltagande i studien (Kvale, 1997:107–109). Detta klargjorde vi tydligt för berörda personer inom studien och fick deras godkännande till.

Gällande utskrift måste konfidentialiteten också säkras och vi har varit noggranna med att beakta de intervjuades muntliga uttalanden och använt oss av fiktiva namn. Inga namn eller liknande ting kan avslöja vilka personer som har varit med i vår studie. Vi har reflekterat över de konsekvenser som rapporten kan betyda för de intervjuade. Eftersom vi inte uppgett några riktiga namn eller liknande som kan spåra vilka personerna är som deltagit i studien, ser vi inte att det kan leda till några vidare konsekvenser. Dessutom har vi intervjupersonernas medgivande till att vi får skriva om dem i vår rapport (Kvale, 1997:105).

4.6 Tillförlitlighet

Vi har haft en diskussion gällande validitet och reliabilitet. Vårt och den kvalitativa undersökningens syfte är att få ökad förståelse om varför män inte väljer att ta ut fler föräldradagar trots att de har möjlighet till detta. Vi har för det ändamålet valt att intervju åtta fäder. Till skillnad från kvantitativa undersökningar har vi ingen ambition att mäta hur utbredda de intervjuade fädernas åsikter är bland män i allmänhet. Det är förståelsen av männens resonemang och vad som påverkar dem som vi har i fokus

Vid kvantitativa undersökningar brukar forskare visa att de mäter rätt saker som är relevanta i sammanhanget (=validitet) och att det sker på ett tillförlitligt sätt (=reliabilitet). Ett förfaringssätt som även om det är omstritt kan förekomma vid undersökningar med en kvalitativ ansats. Fastställande av validitet och reliabilitet handlar vid kvalitativa undersökningar om att kunna beskriva hur data samlas in och hur de bearbetas på ett systematiskt och hederligt sätt, och hur resultaten växer fram under forskningsprocessen.

Fastställande av den interna validiteten brukar beskrivas som forskarens förmåga att beskriva hur forskningsprocessen påverkar kunskapens giltighet. Det innefattar hur urvalet av

intervjupersoner och datainsamlingen sker, samt hur insamlade data analyseras. Den externa validiteten kan vara svår att säkerställa i vår undersökning eftersom det inte finns någon säker teori om varför fäder inte väljer att ta ut mer av föräldradagarna. Det vi i övrigt har att förhålla oss till för att säkerställa att vi ställt frågor om rätt saker är tidigare forskning och relevanta teorier och ur vårt insamlade material utvecklade teorier (Brante, Andersen & Korsnes, 2001:341).

I en undersökning med kvalitativ ansats säkerställs vanligen reliabiliteten genom att beskriva forskarens förförståelse och förmåga att göra bra intervjuer, vilket tydligast brukar framgå av materialredovisningen, samt av forskarens analytiska förmåga och följsamhet till den insamlade empirin. Det har också varit vårt rättesnöre (Brante, Andersen & Korsnes, 2001: 262).

Vi förberedde oss tillsammans inför intervjuerna för att vi skulle ta upp relevanta frågor och för att vi skulle få ut så mycket som möjligt av dessa. Vi utformade teman för vår egen hjälp till strukturering av intervju men lät inte intervjupersonerna ta del av dessa då de kunde verka ledande. Som vi tidigare nämnt var dessa teman genus, hushållsekonomi samt sociala normer. Vidare var vi även noggranna med att inte ställa ledande frågor.

I en kvalitativ undersökning beskriver inte forskaren generaliserbarheten hos sina slutsatser utan redovisar enbart hur hon kom fram till dessa. (Kvale, 1997:209–212). Läsaren avgör sedan denna. Vi har kommit fram till våra egna slutsatser om varför männen inte tar ut föräldradag i större omfattning idag. Det blir upp till var och en att fritt tolka, hålla med om eller ta avstånd från våra slutsatser.

5. Presentation av materialet

I detta kapitel kommer vi att presentera vårt empiriska material som kommer från de kvalitativa intervjuer vi gjort. Ekonomiska argument är vanliga när det gäller att motivera mäns respektive kvinnors uttag av föräldrapenningen i intervjuerna. Det förekommer även biologiska argument som betonar moderns särskilda lämplighet. Det förekommer vidare argument som tyder på att även män underordnar sig en maskulin hegemoni med en traditionell syn på vad som är manligt respektive kvinnligt. Av intervjuerna framgår att det bland männen finns en uppslutning bakom den officiella jämställdhetspolitiken och att denna möter en viss uppskattning av männen själva och av deras omgivning. Av intervjuerna framkommer slutligen att kvinnliga partner stundtals motsätter sig att män ska ta ut en större del av föräldraledigheten. De ser denna som sin rättighet och hävdar att de ska ta ut så stor del som möjligt.

Vi har valt att börja kapitlet med en kort presentation av våra intervjupersoner för att det ska bli lättare för läsaren att hänga med och få en övergripande bild.

Jonas är en man i 30-års ålder som arbetar som musikadministratör och lärare vilket sammanlagt uppgår till en 128 procentig tjänst. Han har tre pojkar mellan åldrarna två och sex. Jonas lever tillsammans med sin fru som arbetar heltid, även hon som lärare. Under alla tre barnens första två år har Jonas valt att utnyttja i runda svängar mellan 40 och 50 procent av föräldraledigheten, det vill säga att han har tagit ut de dagar som är skrivna på honom plus en stor del av de gemensamma dagarna.

Anders är 80-talist och arbetar heltid på lager. Tillsammans med sin sambo har Anders en son som är två år. Sambon arbetar liksom Anders inom lager, även hon på heltid. I det här hushållet har kvinnan varit hemma barnets första år men är nu tillbaka på arbetet. Anders har alltså valt att inte ta ut sina föräldradagar ännu.

Markus är i 30-års ålder och arbetar heltid som Art Director. Markus har tre barn varav två pojkar och en flicka i åldrarna tre till sex. Han är gift och bor tillsammans med sin fru som arbetar med fastigheter på heltid. Markus har valt att inte utnyttja något av sin föräldraledighet.

Mats är född på 80-talet och arbetar heltid inom post och logistik samt är engagerad i facket. Han har tillsammans med sin sambo en son på snart ett år. Mats har valt att inte ta ut någon

ledighet men överväger hur vida han ska ta ut sina öronmärkta 60 dagar i framtiden. Mats sambo är just nu mammaledig men har inget arbete att komma tillbaka till efter ledigheten.

Tomas är född tidigt 80-tal och arbetar sedan flera år tillbaka som industriarbetare. Tomas arbetar till skillnad från sin fru heltid. Hans fru, som han bor tillsammans med är arbetslös och för tillfället mammaledig för deras ettåriga dotter, som är enda barnet. Tomas har ännu inte tagit ut några av sina föräldradagar men planerar ett eventuellt uttag på ca en månad då dottern är lite äldre.

Anton är i 30-års ålder och bedriver eget företag. Tillsammans med sin fru, som för tillfället är arbetslös och mammaledig har han tre barn i åldrarna sex mån till fem år, två pojkar och en flicka. Anton har varit hemma med barnen de dagar som är skrivna på honom men valt att överlåta resterande till sin fru. Överväger dock i nuläget att eventuellt vara hemma mera.

Petrus är i 25-års ålder och arbetar som maskinoperatör 100 procent. Med sin sambo som är student har han en pojke på ett och ett halvt år. Petrus har valt att inte ta ut någon föräldraledighet.

Stefan arbetar som chef för en konsultfirma. Han är närmare 40 år och har tillsammans med sin sambo en son som är lite över två år. Stefan har varit hemma med sin son på heltid i sex månader då hans sambo arbetar som konsult.

Mannen som familjeförsörjare

Ekonomiskt rationella argument och mäns roll som försörjare var argument som återkom i flera intervjuer. Det fanns dock intervjupersoner som ifrågasatte dessa och uppgav trygghet som ett argument för att vara hemma. Vi inledde våra intervjuer med frågor kring manlighet för att få en inblick i hur män tänker kring den egna identiteten och deras roll i familjen. Kring temat fick vi mycket respons ifråga om vad manlighet betyder för var och en av männen. Medan flera av männen inte ville beskriva sina egenskaper som typiskt ”manliga” fanns det samtidigt exempel på motsatsen.

Anton talar om hans roll i familjen som försörjare och manlig förebild och likaså om betydelsen av kvinnans närvaro för barnet de första åren på följande sätt:

”Ja, försörjare just nu. Och manlig förebild. Det har blivit så att vi har ganska klassiska könsroller i vår familj och det är ingenting vi tycker illa om heller. Det passar oss väldigt bra. (..) Ja absolut, de första tre åren har hon det helt klart. Därmed inte sagt att mannen har en obetydlig roll. Jag vill inte lägga något värde i rollerna men poängtera att de är olika”.

Medan Anton köper konceptet om de traditionella könsrollerna tar Jonas och Marcus avstånd från det typiskt manliga attributet som försörjare, de säger:

”Inte försörjare! Trygghet, kan jag säga så? Det är en anledning till varför jag valt att vara hemma”.

”(..) Som läget är just nu så är det ju jag som drar in pengarna men det ser jag inte som manligt”.

Hushållsekonomiska överväganden avgör

Hushållsekonomiska överväganden var vanliga när det gällde fördelningen av tiden som föräldraledig mellan föräldrarna. Ju högre inkomst föräldern hade före graviditeten desto högre föräldrapenning erhöll denne men bara upp till ett visst takbelopp. Häften av männen uppger att ekonomin har varit ett bidragande argument medan resten menar att det inte har påverkat deras beslut. Det framgår ur empirin att fler av familjerna dock har fått göra vissa ekonomiska uppoffringar för att få prioritera föräldraledigheten. Vidare framkom det att männens uppfattning av det generella uttaget av föräldraledighet till stor del beror på hushållsekonomin och att det är en orsak till att statistiken ser ut som den gör idag.

”Vi hade tjänat på att mamman varit hemma hela tiden”. – Jonas

Industriarbetande Tomas delar med sig om erfarenheter från sin arbetsplats som vi tycker är ett tydligt exempel på en förklaring till statistiken.

”Ja, men det är ofta när kvinnan tjänar mer som man hört att männen gått hem”. – Tomas

Vidare var det flertalet av männen som tyckte att det borde finnas mer lättillgänglig information och hjälp för att hitta den bästa modellen för familjens ekonomi. Trots att det framgår i empirin att den finns en genomgående uppfattning av att den största vinsten får man

om kvinnan är hemma, motsätter sig ändå Jonas och Mats som trycker på att så inte alltid behöver vara fallet.

”Mer kunskap. Hjälp med att räkna. Fakta. Det blir inte en så vansinnig skillnad rent ekonomiskt om man fixar och trixar på rätt sätt” – Jonas

”Samtidigt så kom det ju fram, han visade på försäkringskassan också att det gör ju inte så fruktansvärt mycket det är några hundralappar eller femhundraappar hit eller dit då”
– Mats

Slutligen, kring diskussionen hur vida männen hade valt att dela upp ledigheten annorlunda om ekonomin inte hade fått styra så svarar Petrus och Mats följande:

”Jag tror att vi skulle dela lika faktiskt. Så att båda föräldrarna är lika mycket med barnen”
– Petrus

”Hon har ju inget jobb att komma tillbaka till. Annars hade vi nog kört på den modellen med 50 procent var”. – Mats

I vår empiri kring hushållsekonomi har det framkommit att ekonomi har en vågmästarroll som i flera fall fått avgöra i beslutet kring uppdelningen av föräldraledighet. Dock visar det sig att några i vissa fall bortsett från denna faktor då parterna i samråd valt att fokusera på andra positiva följder av en mer jämställd uppdelning.

Biologiska argument som försvar för traditionella val

Fler av våra fäder tycker att amning är av stor betydelse under det första året och det ses även av några som ett försprång i den intima kontakten med barnet. Detta använder flera av männen som argument till varför de inte valt att vara hemma mer med barnen under det första året. Några delade med sig av följande tankar:

”Det är ju en väldig skillnad. Jag hävdar ju att när barnet är litet så har kvinnan en större och viktigare roll än vad mannen har men det är ju vad man tycker själv. Men allt eftersom så ser jag inte någon nämndvärd skillnad. Jag kan ju inte ersätta mamman under första året till exempel, det funkar ju inte. Amningen är ju tidsbegränsad men det är klart att det skapar ju ett väldigt försprång i kontakten med barnet, så är det”. – Stefan

”Det är ju klart att det är en fördel då, fördelaktigt för att han känner ju sig trygg då med eftersom det är det han har gjort ändå sedan han föddes. Så det är ju en trygghet för honom med tutten och det är ju något som jag naturligtvis inte kan ersätta med nappflaska, den tryggheten”. – Mats

Vi ställde frågan hur vida männen känner sig lika kapabla som sin partner att ta hand om barnet/barnen och se till dess behov vilket samtliga män bestämt bekräftade att de kunde. Samtidigt fick vi ta del av männens ambivalens och varierande självförtroende i samma fråga:

”(…) man kanske är osäker i början på sig själv och att man inte klarar av det och sånt och att kvinnan fixar det bättre kanske”. – Anders

”Det är klart att det är naturligt att ta hand om vårt barn tillsammans men det blir att min fru tar hand om henne mer. Jag har inte koll på vad hon får och inte får äta till exempel.” – Tomas

”Nej men ja.. jag är inte den typen.. som tror att jag klarar av det. Men det funkade bra! Efter någon månad där hade man fattat att det är det här man ska göra ett tag nu och då så fann man sig i det och ger man därefter.” – Stefan

Någon ambivalens gav dock inte Marcus uttryck för. Hans argument kan ses som uttryck för en biologisk syn på mäns och kvinnors egenskaper i relation till barn och hem:

”Jag tror att män och kvinnor har biologiska skillnader som påverkar psyket så vi har olika saker som vi är bra på, det vill säga manliga respektive kvinnliga egenskaper. Kvinnor har lättare att hålla ordning på relationer och skapa relationer. Det har varit kvinnans roll genom årtusenden att ta hand om barnen medan männen varit ute och jagat, och det kanske är svårt att ändra på det på tio år i Sverige”. – Marcus

Hegemonisk maskulinitet

I vårt material framkommer att män på samma sätt som kvinnor kan uppleva en underordning till en rådande hegemonisk maskulinitet i samhället, med åtskillnad mellan vad som är kvinnligt respektive manligt. Stefan menar att tradition håller på att luckras upp, men att den fortfarande påverkar hur män och kvinnor tänker:

”Väldigt många är lite grann kvar i det tankesättet att det är en mammas sak att ta hand om barn. Jag tror det, att de ränderna inte har gått ur än”. – Stefan

Medan Stefan verkar se uppluckringen av den hegemoniska maskuliniteten som något positivt intar Anton en helt motsatt position. Han ser uppslutningen bakom denna som något av ett privat uppror gentemot den statliga jämställdhetspolitiken som hotar att intervensera i hans liv:

”Man kan ju säga så här att samhället proppar på att man ska dela på det men då känner vi att det vill vi göra uppror mot eftersom vi inte delar de normerna. Vi vill vara lite rebeller i detta fallet. Vi tycker inte att det gör något att frun är hemma mer än mannen för det faller sig ofta naturligt. Det kanske grundar sig i att man har en större tro på den klassiska rollindelningen”. – Anton

Motstånd från arbetsgivare och fack

De intervjuer vi gjorde gav inga exempel på det motstånd från arbetsgivare som rapporterats av tidigare undersökningar (Statens offentliga utredningar, 1997). Vi fann dock exempel på att en facklig organisation var negativ till mannens uttag av föräldraledighet på grund av dennes omfattande engagemang i facket. De beförde att det fackliga arbetet på arbetsplatsen skulle bli lidande under mannens föräldraledighet.

Uppslutning bakom den officiella jämställdhetspolitiken

Våra intervjuer visar även på en viss uppslutning bland männen kring den officiella jämställdhetspolitiken. Det finns män som gärna vill framhäva vikten av deras del i barnets liv och att de ser föräldraledigheten som ett sätt att få en nära relation med sina barn. De lade även fokus på det faktum att det var självvalt att utnyttja föräldraledigheten. Ett tydligt exempel är Jonas som har tagit ut flest föräldradagar av de fäder som vi intervjuat vilket motsvarar cirka 40 % av de sammanlagda föräldradagarna som han delat med sin partner. Han talar här om hans erfarenhet av omprioritering i samband med faderskapet samt hur viktigt han anser det vara att få ta del av föräldradagarna.

”Ja. Jag prioriterar annorlunda och uppskattar hemmatid mera. Jag har inte tvingats prioritera om, jag har velat göra det. Jag skulle känna mig överkörd om jag inte fick vara hemma.” – Jonas

Det framgick vid ett par av intervjutillfällena att det kunde upplevas som jobbigare att vara hemma med barnet/barnen i jämförelse med arbetsplatsen. Det citerades:

”För mig är det mer avkopplande att vara på jobbet än att vara hemma. Semester är ingenting som jag... eller, det är klart jag ser fram emot semestern men det är mycket tuffare för mig att ha semester än att vara kvar på jobbet.” – Marcus

”Det blir nog en rolig tid om hon kan gå och springa men som det är nu så är det skönare att vara på jobbet än att vara hemma, lugnare. Jag kan inte slappna av riktigt här hemma.” – Tomas

Uppskattning av politisk korrekthet och jämställdhet

Inställningen till mäns föräldraledighet avspeglar enligt våra intervjuer inte enbart en uppslutning bakom den officiella jämställdhetspolitiken, utan även en förskjutning av normerna i samhället. Fäder som tar ut föräldraledighet möter uppskattning i omgivningen. De fäder som valt att inte ta ut ”sin” del av föräldraledigheten känner att de förväntas göra det. Nedan följer exempel på de responser vi fick ta del av under intervjuerna.

”Det finns en oförtjänt beundran bland äldre ofta, om man är pappaledig. ”Oj, va duktig du är som är hemma med tre barn”. Jag tycker det är fänigt eftersom min fru är hemma lika mycket som jag. Samtidigt så blir man ju glad när någon dunkar en i ryggen men det blir ju väldigt fänigt. Vissa kan väl bli lite snea, kanske då framför allt män tio år äldre än mig som menar att vi tycker att vi ska vara så himla rediga nu även om de också hade chansen att vara hemma men tog den inte. Det kanske finns en dold skepsis men jag hör den aldrig”. – Jonas

”När man står och snackar med folk i fikarummet så känner man att man inte riktigt är stolt över sitt val (att jobba). Man förväntas vara en ”myspappa” som knappt kan bärga sig innan han får gå hem”. – Marcus

”Man känner ju ändå att samhället pushar för att man ska vara hemma”. – Tomas

För någon var det en självklarhet att utnyttja föräldraledigheten så mycket som möjligt. För andra innebar beslutet ingen lång diskussion då det föll sig naturligt att kvinnan skulle vara den som var hemma mest.

”Det har alltid känts självklart av många skäl, men det kanske har att göra med att min pappa var hemma med mig redan på 70-talet. På det sättet är jag ju uppväxt i en familj som prioriterat det från början. **Att jag inte skulle utnyttja min föräldraledighet på 2000-talet skulle kännas helt barockt**”. – Jonas

Förlorare i förhandlingen inom familjen

Det fanns bland de intervjuade en uppfattning om att den information som de fått från försäkringskassan varit tillräcklig, det vill säga, fäderna hade god förståelse för sina rättigheter till föräldraledighet då de fattade beslutet kring uppdelningen. I flera fall framkom det dock att den kvinnliga parten hade en stark vilja att vara den främsta omsorgstagaren i hemmet och därför fattades beslutet med det som utgångspunkt.

”Vi pratade om det och det är mycket hennes önskemål att få vara hemma med barnen. Min fru är nog nästan mer konservativ än vad jag är. Hon känner att hon vill vara den bullbakande hemma mamman och önskar att hon kunde vara hemma på heltid och ta hand om barnen medan jag drar in pengarna”. – Marcus

”Vi hade ingen lång diskussion kring det utan det var ganska självklart att mamman skulle vara hemma mest”. – Tomas

Det framkom även att det fanns exempel på kvinnor i relation till fäderna som mer eller mindre krävde av dem att de skulle vara hemma i större omfattning, att männen skulle utnyttja föräldradagarna.

”Min sambo som haft lite önskemål och sådär och det fann väl jag mig i och så har det bara vart så och det har funkat jättebra”. – Stefan

Upplevda vinster för männen och barnen

Av intervjuerna framgår det att föräldrapenningen och att vara hemma under barnens uppväxt kan vara positivt för såväl pappor som deras barn. Samtliga fäder som varit hemma med sina barn upplever i likhet med Jonas att de kommit närmare dem:

”I relationen med mina barn har det varit klockrent att vara hemma (...) Framför allt så har det varit en väldigt bra start för det barnet som jag tagit ut föräldraledighet för”. –
Jonas

De flesta som inte varit hemma med barnen tror att de skulle ha haft en närmare relation till barnen idag om de varit hemma, medan någon pekar på att det inte spelat någon roll för hans relation till sitt barn att han valt att arbeta. En av fäderna sa att sonen var ”mammig” och att det sannolikt kunde bero på att barnet mest umgåtts mest med mamman genom att hon tagit all föräldraledighet.

Sammanfattningsvis så finns det bland männen en ofta biologiskt förankrad uppfattning om att det första året är kvinnan viktigast i barnens liv och att hon bäst sörjer för dess behov genom amning och liknande. Men då barnet blivit större och förstår mer spelar det ingen roll vem som tar hand om barnet.

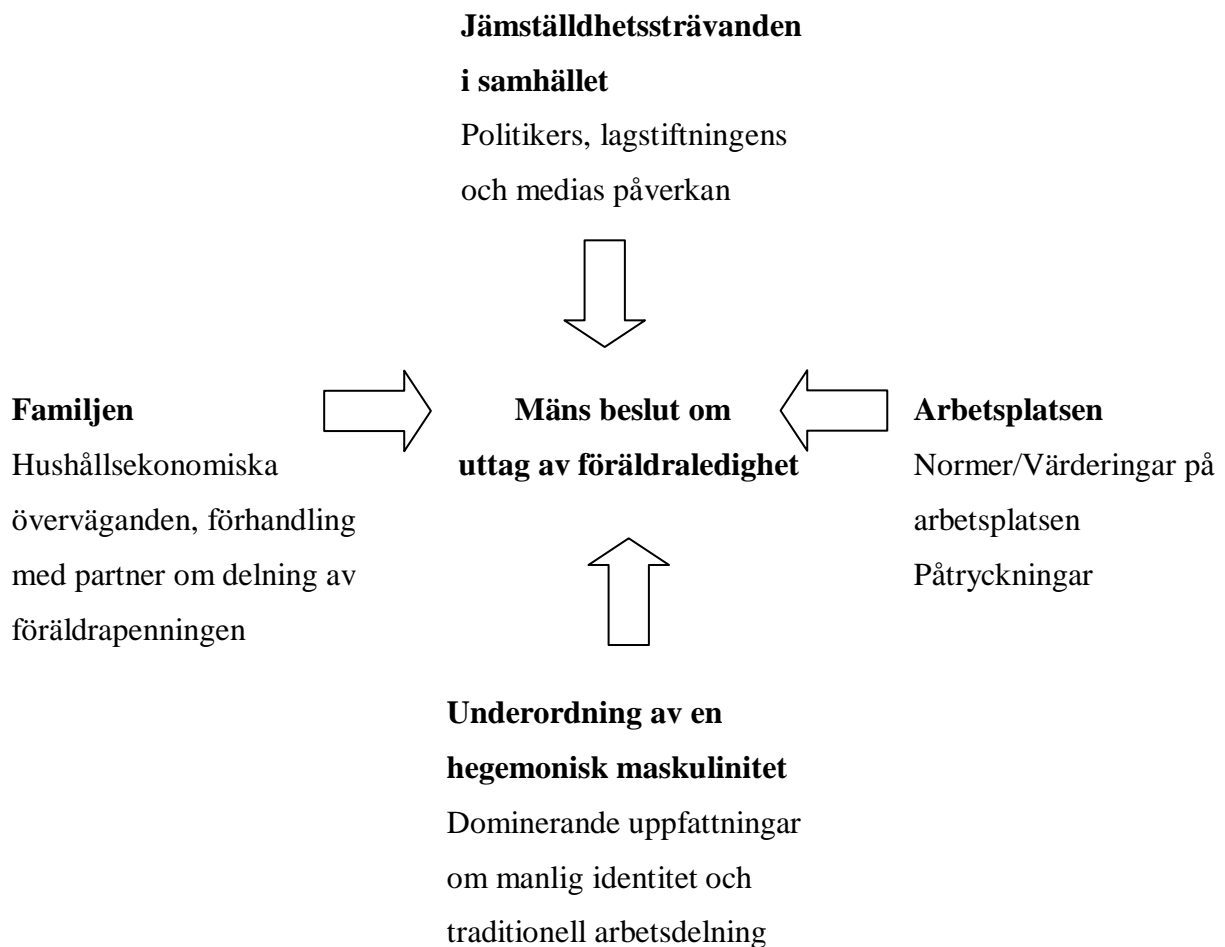
6. Sociologisk analys och tolkning

I detta kapitel kommer vi att tolka och analysera vår insamlade empiri för att belysa den påverkan som män utsätts för när de ska fatta beslut om uttag av föräldrapenningen. Av den insamlade empirin framgår att beslutet sker under inflytande från många håll. Vi inleder vår analys av empirin genom att sammanfatta vårt resultat i en figur. (Figur 1.) Vi kommer i analysen att relatera resultatet till uppsatsens teoretiska utgångspunkter, som handlar om genus, hushållsekonomin och sociala normer.

6.1 Korstryck vid mäns val av uttag av föräldrapenning

Korstryck är ett begrepp som brukar användas om mellanchefer i en organisation som kläms mellan förväntningar och krav från överordnade chefer och underställd personal. Det används också inom socialpsykologin om komplexa beslutssituationer när det gäller att urskilja olika förhållanden som påverkar ett beslut (Crites m.fl., 1994). Mäns beslutssituation när det gäller deras uttag av föräldrapenningen kan uppfattas ske i ett liknande korstryck mellan olika källor för påverkan. Medan denna påverkan inledningsvis bara kunde beskrivas i allmänna termer kan den utifrån den insamlade empirin preciseras till; Jämställdhetssträvanden i samhället från politik, lagstiftning i hög grad förmedlade av media, hushållsekonomiska överväganden och förhandlingar som sker med partner inom familjen, arbetsplatsens normer och värderingar och andra mer direkta påtryckningar på denna, och underordning av en hegemonisk maskulinitet som en manlig strategi vilken sätter likhetstecken mellan man, manlig och maskulin.

Figur 1. Mäns situation inför deras uttag av föräldrapenning

6.2 Betydelsen av officiella jämställdhetssträvanden

I det korstryck män utsätts för när de ska besluta om uttag av föräldraledighet tar sig statens och politikens jämställdhetssträvanden det tydligaste uttrycket. Sverige var det land som först införde en föräldraförsäkring med såväl en lång föräldraledighet som en ersättning som var byggd på principen om inkomstbortfall, vilket åtminstone delvis gav föräldrarna möjlighet att behålla sin ekonomiska standard även under föräldraledigheten.

Andelen föräldrapenningdagar som papporna tar ut är relativt sett mycket lägre än andelen som mammorna tar ut. Men den har ökat under de senaste åren. Under perioden januari 1997 till februari 2004 har pappornas uttag i stort sett ökat för varje månad, från 9,9 procent till 17,5 procent. (Batljan, m.fl., 2004) Av inledningen till uppsatsen framgick att under 2009 tog

22,3 procent av svenska män ut sin föräldraledighet. Den ökning som skett kan ses som ett uttryck för att den officiella jämställdhetspolitiken trots allt har haft ett visst genomslag.

Uppslutningen bakom den officiella jämställdhetspolitiken dokumenterades i flera av våra intervjuer. Våra intervjupersoner kunde berätta om det positiva gensvar som mötte dem när de i olika sammanhang medgav att de delade föräldraledigheten med sin partner och stannade hemma med barnen.

Vi kunde också notera att fäder som valt att inte utnyttja föräldrapenningen upplevde att de avvek från samhällets förväntningar. Det rättfärdigades genom att åberopa att familjen gjorde motstånd mot samhällets intervention i deras familjevärld, där andra traditionellt patriarkala värderingar rådde. Värnandet om den egna familjens värderingar ställdes mot samhällets jämställdhetspolitiska strävanden.

Våra intervjuer styrker dock att det etableras nya familjemönster ur föräldraförsäkringens och föräldrapenningens materiella villkor och dess institutionella påverkan av människors syn på familjen och mäns relationer till sina barn. Anthony Giddens menar att vi människor skapar våra självidentiteter utifrån de sociala mönster som är tillgängliga för oss, men betonar att vi samtidigt påverkar dessa. Familjemönster är visserligen trögföränderliga och de skapas och återskapas över tid, men moderniteten har även bidragit till att omforma dessa. De familjemönster som dominerar västvärlden under 2000-talet ser annorlunda ut i jämförelse med de som förekom kring tidigt 1900-tal (Giddens, 1997:9–246). Det gäller även männen, deras roll och position i samhället och inom familjen. Giddens använder begreppet avtraditionalisering för att beskriva denna utveckling och hur sociala institutioner likt familjen förändras under senmoderniteten.

Kvinnans traditionella roll med ansvar för hushåll och barn har genom historien varit en ”non issue” och inte ifrågasatts. Det sker först med moderniteten. Likaså har mannen av hävd haft en given roll som försörjare av familjen och därför också varit frånvarande från hemmet. Med traditionernas upplösning och kvinnors etablering på arbetsmarknaden har det skapats ett ökat handlingsutrymme för framväxten av nya roller och familjemönster. Det innebär dock inte påpekar Giddens att traditionen helt förlorat sin betydelse. Ett förhållande som bekräftas av våra intervjuer som visar att män anslutit sig till en rådande hegemonisk maskulinitet med traditionella uppfattningar om familjen och vad som är manligt respektive kvinnligt.

Det finns dock samtidigt företrädare för senmodernitetens jämställdhetsideal i vårt material. Många av männen vi intervjuat har anammat jämställdhetens budskap om att män och kvinnor kan utveckla nya relationer och sina individuella livsstilsprojekt inom den nya familjen. De anser att det är en självklarhet med pappaledighet och att vara hemma medan barnen är små, med motiveringen att; ”vi lever trots allt på 2000-talet”.

6.3 Underordning av en hegemonisk maskulinitet

Genom att normer varierar från en grupp till en annan utvecklas det i ett pluralistiskt samhälle som Sverige aldrig en total enighet om vad som gäller. Samhällets politiska strävan efter jämställdhet motverkas av heteronormativa uppfattningar om vad som är ”manligt” respektive ”kvinnligt”. Vi har i vårt material funnit flera uttryck för den underordning av en hegemonisk maskulinitet som Connell beskriver. Connell menar att denna maskulinitet bygger på åtskillnad mellan könen och olika sysslor för att upprätta vad som är manligt respektive kvinnligt (Connell, 2003:13–159). Det fanns, som framgick av det tidigare, intervjupersoner som sade sig slå vakt om denna uppdelning med en traditionell arbets- och rollfördelning inom familjen. De menade att de tillsammans med sina partner funnit att detta fungerade bäst för deras familj, att kvinnan ansvarade för hemmet och barnen och mannen för familjens försörjning. Under intervjun utvecklades dessa tankar i hög grad som ett försvar inför den påverkan som intervjupersonen tillskrev statens jämställdhetspolitiska projekt.

En central fråga för många män var ansvaret för familjens försörjning. Paulsson menar att det är viktigt för män att känna sig ”manliga”. Det kan upplevas som omanligt att vara den som tar emot pengar, en känsla av ett visst underläge, traditionellt sett så har det varit männen som försörjer kvinnan och familjen. Om kvinnan i stället arbetar och mannen är hemma med barnet så är det oftast hon som bidrar med mest pengar till hushållet. Enligt Paulsson finns det en dold maskulin hegemoni i samhället som säger att män inte är manliga om de inte kan försörja ”sin” kvinna. (Johansson, 2005:41–59).

Enligt Paulsson finns det en dold maskulin hegemoni i samhället. (Johansson, 2005:41–59). Den maskulina hegemonin i samhället kan stundtals upplevas som naturlig och självklar, men det gör den samtidigt svår att urskilja. Den maskulina hegemonins självklarhet kan vara en orsak till varför intervjupersoner förklarar männens lägre uttag av föräldraledighet med att ”det bara inte blev av att vara föräldraledig”. De handlar i enlighet med traditionella mönster

som präglas av särhållande av att vara hemma med barnen, sköta hushållet och att ”meka” med bilen eller arbeta utom hemmet. Ett särhållande, som Paulsson menar, bidrar till att upprätthålla föreställningen om vad som är manligt respektive kvinnligt. Om män inte håller sig till ”rätt” sysslor kan de känna att de förlorar något av sin manlighet.

Den maskulina hegemonins påverkan av mäns uttag av föräldrapenningen kan således legitimeras genom att det är naturligt och självklart. Av intervjuerna framgår att denna även kan legitimeras av biologiska resonemang. I dessa hänvisas till biologiska skillnader hos män och kvinnor som gör att de passar för olika sysslor, att kvinnor därmed är bättre på att ta hand om barnen och männen på att försörja.

Amningen angavs som en omständighet som bidrog till att männen ansåg sig sämre skickade att vara hemma. Åtminstone under barnets första år för då skulle det ammas. Alternativ som att kvinnan skulle pumpa ut mjölk på flaska som männen i sin tur kunde ”flaskmata” barnet med verkade inte ha diskuterats i någon större utsträckning. Den rådande diskursen med sin betoning av amningens psykologiska och sociala betydelse, med närhet till barnet och barnets förmåga att knyta an till en vårdnadshavare kan möjligen ha bidragit till att detta alternativ inte diskuteras. Amningen skulle även kunna vara ett starkt argument som kvinnor använder i förhandlingen om fördelningen av föräldradigheten. Det är kanske de, och inte männen, som inte önskar en annan lösning?

En vanlig inställning bland de intervjuade männen var att de föredrog att vara lediga när barnet var lite äldre och förstod mer. Ett argument som vi menar avspeglar en osäkerhet hos männen. Något som några av de intervjuade männen också medgav. De ansåg sig visserligen kapabla att ta hand om sitt/sina barn men kunde ändå känna sig osäkra som fäder. En av våra intervjupersoner berättade att han till en början motsatte sig att vara hemma med sin son på grund av att han inte trodde att han skulle klara av det, men att frun propsade på detta. De erfarenheter han gjorde styrkte honom i uppfattningen att män ofta klarar att ta hand om små barn bara de får tillfälle att utveckla den förmågan. Conell (Connell, 2003:46–61) betonar att inte finns några dokumenterade medfödda egenskaper såsom omsorgsförmåga hos kvinnor som skulle göra dem särskilt lämpade att ta hand om barn. Föreställningen om en sådan förmåga hos kvinnor är snarast resultatet av de sociala processer som formar samhällets genusmönster.

Yvonne Hirdman hävdar att det finns ”en viss naturlig ordning” som fortfarande lever kvar i vårt moderna samhälle om hur saker och ting ska vara och fungera, hur sysslor delas upp emellan könen (Hirdman, 2001:84–98). Att det inte ”faller sig naturligt” för några av männen i vår undersökning att ta hand om barn, eller att de känner sig osäkra i den situationen, är inget de kan klandras för. Den rådande genusordningen bidrar till att kvinnor socialiseras in i rollen som vårdnadshavare. Män som bryter mot traditionella mönster och var hemma med sina barn uppger i intervjuerna att de fått en närmre relation till sina barn på grund av detta. De menar att föräldraledigheten och den tid de fått tillsammans med sitt barn har bidragit till en mer intim relation.

Samtidigt finns en utbredd skepsis till dylika argument bland de män i vår undersökning som valt att inte utnyttja sin föräldraledighet. De anser inte att en eventuell ledighet skulle ha bidragit till att utveckla deras relation till barnet. De hävdar att den tid som de har tillsammans med barn och familj utanför arbetet räcker till för att skapa en god och fungerande relation.

6. 4 Arbetsplatsen

Det finns ingen dokumentation av hur mäns och kvinnors uttag av föräldrapenningdagar påverkar arbetsmarknaden. Trots detta menar Batljan m.fl. (2004) att denna påverkan brukar beskrivas som något negativt i den allmänna debatten. I rapporten undrar författarna om det går att förändra attityderna så att föräldraskapet uppvärderas av arbetsgivarna. Våra intervjuer ger en mer positiv bild av attityderna i arbetslivet till mäns uttag av föräldrapenningdagar. Våra intervjupersoner har inte upplevt några negativa reaktioner. Fäderna i vår undersökning var överens om att det råder en positiv anda på de flesta arbetsplatser till utnyttjandet av föräldraledighet som man.

I ett fall hade någon stött på visst motstånd, men det kom från den fackliga organisationen, och gällde hans engagemang inom facket, som de menade skulle bli lidande om han tog ut föräldraledighet.

Det typiska beskrevs annars som ”ryggdunkningar” och en oförtjänt beundran av att vara hemma med barnen som man. Ett överdrivet beteende som dock antyder att detta fortfarande anses som en avvikelse från det normala.

6.5 Förhandlingar inom familjen

Yvonne Hirdman talar om det oskrivna genuskontraktet som en modell som ligger till grund för en naturlig uppdelning av sysslor i hemmet. Hon menar att det finns ett idealtypiskt och stereotypiskt oskrivet kontrakt där *Han* har ansvaret, beskyddet samt försörjningen som uppgift medan *Hon* har födandet, uppfödandet, beroendet som sin. Detta är kulturellt nedärvt och hör samman med de sociala normerna som vi internaliserats, som därmed kan vara mer eller mindre omedvetna (Hirdman, 2001:84–98). Att dessa grundläggande mönster inte spelat ut sin roll har vi fått bekräftat genom våra intervjuer. Samtidigt har vi funnit att män idag väljer att avvika från dessa. De tar till vara och utnyttjar det vidgade handlingsutrymme för personliga livsval som Giddens tillskriver senmoderniteten. Genom den avtraditionalisering som samhällets institutioner genomgår har ett ökat utrymme skapats för förhandlingar inom familjen om hur uttaget av föräldrapenningen ska fördelas.

I vårt insamlade material påstod flera av de intervjuade männen att de inte satte likhetstecken mellan manlighet och försörjning. De ansåg att familjens försörjning och hushållssysslorna skulle delas lika inom familjen. Det är dessa män som vi upplever som anhängare av den officiella jämställdhetspolitiken. De såg inte inkomstskillnader mellan män och kvinnor som avgörande för hur föräldraledigheten skulle fördelas. De framstod i intervjuerna som välinformerade och kände till den nyligen införda jämställdhetsbonusen som premierade ett jämställt uttag av föräldraledigheten. De hade efter att ha räknat på hushållsekonomin inte funnit några större skillnader beroende på om mannen och kvinnan delade uttaget på föräldrapenningen jämfört med om kvinnan tog ut merparten av denna. Även om deras motiv att dela på föräldrapenningen i första hand inte berodde av ekonomiska överväganden hade de omsorgsfullt räknat på konsekvenserna.

Vi fann att kunskap om föräldraförsäkringen och konsekvenserna av olika fördelningar av föräldrapenningen bidrog till att män valde att ta ut en större andel av föräldraledigheten. Vi tror utifrån erfarenheterna av vår undersökning att det finns en allmän uppfattning om att man tappar mycket i inkomst om mannen väljer att stanna hemma. Denna konfronteras inte, menar vi, i tillräcklig omfattning med sakargument. Försäkringskassan skulle kunna informera mer om beräkningsgrunderna och sprida exempel på hur föräldrapenningen kan fördelas inom familjer med skilda ekonomiska förhållanden.

De fanns män i vår undersökning som valt att arbeta och axla rollen som familjeförsörjare, och som medgav att de hade ekonomiska möjligheter att ta ut föräldraledighet och vara hemma med barnet. Men ekonomin var en viktig om än inte avgörande faktor för många av våra intervjupersoner till varför de valt att inte utnyttja fler eller ens några föräldradagar. Det fanns dem som i intervjuerna uppgav att de gärna skulle ha tagit ut föräldraledigheten om familjens ekonomi inte hade påverkats negativt av detta.

Anthony Giddens beskriver begränsningar som man kan tvingas ta hänsyn till i sin livsplanering. Alla människor har inte samma möjlighet att utforma tillvaron efter sina önskemål och förverkliga sina livsstilsprojekt. Familjens ekonomiska förhållanden, kanske med tidigare skulder, bidrar till att sätta gränser för vad som är möjligt. (Giddens, 1997:9–246) Slutsatsen blir att män kan uppleva sig tvungna av ekonomiska skäl att arbeta och försörja i familjen. På grund av ekonomin har de alltså inte makten över sin situation.

Det framkom under intervjuerna att det kan finnas påtryckningar från partners om att få ta ut merdelen av föräldrapenningen. Kvinnor kan ha en önskan om att vilja amma barnet och vistas hemma under den tiden. Mäns beslut framstår i dessa situationer snarast ses som konsekvenser av partners ställningstagande. Inget hindrar dock att han motsätter sig detta och försöker hitta en kompromiss.

Av tidigare undersökningar (Batljan m.fl., 2004) framgår att fäder med arbetsmarknadsstöd och som är beroende av socialbidrag tar kortare föräldraledighet än fäder med en fastare förankring på arbetsmarknaden. I vår undersökning var det deras partners som var arbetslösa och saknade ett arbete att gå tillbaka till efter föräldraledigheten. Det föll sig därför naturligt, menade intervjupersonerna, att kvinnan skulle stanna hemma.

En annan intervjuperson som hade samma lön som sin partner överlät större delen av föräldrapenningen och omsorgen om barnet till sin partner. Han uttryckte sig på följande sätt ”det bara blev så att hon var hemma”.

Efter att åtskilliga gånger under våra intervjuer ha mött argumenten ”det blev bara så att hon var hemma”, ”det sågs som självklart att hon skulle vara hemma” eller ”hon ville vara hemma” undrar vi när det kommer att bli lika vanligt med ”det blev bara så att pappan var hemma under hela föräldraledigheten”.

6.6 "Nya tider" och nya ideal

De officiella jämställdhetssträvandena i samhället har fått ett visst genomslag. Våra intervjupersoner beskriver hur de upplever en yttre förväntan och press från samhället och media. Det handlar om att de ska leva upp till idealet om den *"perfekta och jämställda mospappan"* som delar föräldraledigheten lika med den andra föräldern. Denna idealtypiska fadersgestalt är, menar vi, någonting helt annat än det vi sett tidigare i historien. Den skildrar de män i vår undersökning och i samhället, som valt att ta föräldraledighet och vara hemma med sina barn. exempel på detta är flera av de fäder vi intervjuat under vårt arbete, och många fler i vårt samhälle.

7. Reflektioner

I detta avsnitt kommer vi redogöra för de resultat vi kommit fram till genom vårt arbete om män och problematiken kring föräldraledighet. Vidare tar vi upp hur vi gått tillväga i våra empiriska undersökningar och i vår skrivprocess. Vi kommer att föra en diskussion kring giltighet, pålitlighet och i viken grad våra resultat kan generaliseras.

7.1 Slutsats

Till grund för vår slutsats ligger korstrycket, den beslutssituation som män ställs inför valet om föräldraledighet. Korstrycket som är utformat av fyra armar som innefattar de aspekter som vi tidigare lyft fram som orsaker till att fäder väljer att inte utnyttja föräldraledigheten, trots att det finns en chans att komma närmre sina barn. Utifrån korstrycket och de riktlinjer som vi kommit att använda oss av i den här uppsatsen har vi kunnat på ett enkelt men också effektivt sätt närma oss problematikens kärna.

Det som framkommit ur vår empiri är att hushållsekonomin kan ha en stark påverkan men att den ändå inte i de allra flesta fall är avgörande. Vidare har vårt genusperspektiv gett intressanta infallsvinklar då vi upptäckt att män i större omfattning än vi befarat är kvar i gamla mönster där det sociala könet fortfarande är traditionellt influerat, om än anpassat till det moderna samhället. I enighet med Connells teori om den hegemoniska maskuliniteten och vår empiri har vi kommit fram till att det kan föreligga så att män besitter en viss rädsla för att uppfattas som omanliga om de går utanför ramarna för manlig identitet som kan ställas på spel genom att anamma ”fel” göromål.

En faktor som något oväntat visat sig vara befintlig i sammanhanget är önskemålet från moders sida om att få vara hemma med barnet under en längre tid. Dock anser vi att detta inte borde ha en så stark effekt på männens beslut. Vi ifrågasätter om männen verkligen inte förestår en förmåga att framföra sin önskan om att få komma närmre sina barn, eller är inte mannens intresse lika stort som kvinnans?

Samtidigt ser vi också en trend i att fäder allt mer vill vara hemma och ta del av ansvaret i barnomvårdnaden. I och med avtraditionalisering och modernisering av ideal av svenska män har också fler valt att hoppa på tåget. Media spelar en väsentlig roll i dessa tider och har kommit att påverka normer som pekar på en större acceptans och bredd i den manliga

identiteten. Nu är det manligt att vara föräldraledig och man kan till och med få en och annan klapp på ryggen. Vidare har vi märkt av att det finns en viss osäkerhet bland männen då det kommer till omhändertagandet av yngre barn. De underskattar sin förmåga och ser hellre att modern tar det största ansvaret. Detta ser vi som ett resultat av socialiseringen där kvinnan fått mycket ”gratis” genom att hon fått lära sig att inta rollen som den omhändertagande i allmänhet. Amningen har också visat sig ha en roll i förhållandet kring uppdelning av föräldraledigheten. Detta anser vi dock tagit för stor del av diskussionen då detta faktiskt bara inrymmer till största delen under första halvåret/året av barnets liv. Kontringen till detta är det faktum att fäder har rätt att ta ut föräldraledighet till dess att barnet är åtta år och vi ifrågasätter då amningen som en orsak till att många av männen överlåter föräldradagar till kvinnorna.

Mannen framställs dock inte ännu inte som första vårdnadshavare utan är fortfarande på andra plats som ett resultat av den sociala strukturen. Kvinnan är fortfarande den som i den offentliga sektorn är dominant, till exempel inom vårdnadsyrken. Samtidigt är hon också den främsta vårdnadshavaren på det privata planet, som ett resultat av socialiseringsprocessen. Idag agerar båda könen på premissen att vi har ett kall att å ena sidan försörja å andra sidan vara främsta vårdnadshavare och ansvarig för hushållsarbetet. Detta köper inte vi! Vi menar att samhället inte kommer att få se någon dramatisk förändring inom vare sig hushållsarbete eller barnomsorg fören män börjar tillskriva sin manliga identitet de egenskaper samt ansvarsområden som de vi idag anser är ”typiskt” kvinnliga.

7.2 Forskningsprocessen

Så här i efterhand har vi funderat på andra aspekter och variabler som vi skulle kunna ha använt oss utav. Det vi tänker främst på är etnicitet, storstad/landsbygd samt klass. Detta hade vi förvisso i åtanke innan och under arbetets gång men vi valde ändå att begränsa oss till de områden vi nu berört. Detta val gjorde vi för att specialisera oss på de områden som vi främst var intresserade av och anser är mest relevanta för vårt resultat. Etnicitetens eventuella påverkan är ett av de områden som vi gärna hade tittat lite närmre på då vi tror att problematiken kring föräldraledighet kan färgas av kultur och ursprung. Detta hade varit intressant att gå in på vid ett annat tillfälle i framtiden.

Vi anser oss ha utarbetat en uppsats med bra validitet. Detta grundar vi i de utförliga intervjuer vi genomfört som vi ställt i ljuset av teorier, relevanta för fenomenet. Dock har vi endast haft syfte att få en ökad förståelse av problematiken kring föräldraledighet och inte fastställa några definitiva svar eller sanningar. Som vi nämnt tidigare i arbetet så är det fritt för våra läsare att kritisera, fritt tolka eller hålla med om de resultat som vi kommit fram till under dessa veckor. Vi är nöjda och tillfredställda med de resultat vi arbetat fram och känner att vi ökat vår förståelse men också fått ett ökat intresse för vissa frågor.

Vi anser att resultatet i liten skala kan generaliseras och inkludera andra delar av Sverige men vi skulle akta oss för att använda våra teorier och slutsatser i andra samhällsstrukturer och kulturer. Detta grundar vi på det faktum att Sverige har ett särskilt, och i jämförelse med andra samhällen, ett mycket väl utvecklat system och goda förutsättningar för män att vara hemma med sina barn. Ur ett kulturellt perspektiv vill vi förtydliga att vi inte avser det finnas ”svenska” normer eller ”svenska ideal” då vårt land idag är genomgående starkt sekulariserat och mångkulturellt.

Vi är nöjda med att ha använt den kvalitativa metoden och tror inte att vi hade fått fram samma resultat och goda förståelse för fenomenet om vi använt oss av den kvantitativa metoden.

Under arbetets gång har vårt intresse för frågan växt, då framför allt genom våra intervjupersoners egna berättelser och erfarenheter. Vi känner oss inspirerade och mycket nöjda över det arbete som vi genomfört. Vi kommer att bära med oss erfarenheten av detta arbete i framtiden och förhoppningsvis få se den förändring kring jämställdhetsfrågan som vi önskar.

8. Litteraturförteckning

8.1 Tryckta källor

- Batljan, I., Tillander, S., Örnhall Ljungh, S. & Sjöström M.. (2004) *Föräldrapenning, pappornas uttag av dagar, fakta och analys*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Brante, T, Andersen, H & Korsnes, O. (2001). *Sociologiskt Lexikon*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Crities, S.L., Fabrigar, L.R. & Petty, R.E. (1994). *Measuring the affective and cognitive properties of attitudes: Conceptual and methodological issues*. *Personality and Social Psychology Bullentin*, no 20, p. 619-634.
- Connell, R.W. (2003). *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- Connell, R.W. (2008). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Giddens, A. (2007). *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*, Göteborg: Daidalos.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus: Om det stabila oföränderliga former*. Malmö: Liber
- Hirdman, Y. & Åström, G. (1992). *Kontrakt i kris: Om kvinnors plats i välfärdsstaten*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Johansson, T. & Bäcklund-Wiklund, M. (2003). *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Johansson, T. (2009). *Familjeliv*. Malmö: Liber.
- Johansson, T. (2005). *Manlighetens omvandlingar: ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter*. Göteborg: Daidalos.
- Johansson, T. & Kuosmanen, J. (2003). *Manlighetens många ansikten: fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forsknings intervjun*. Lund: Studentlitteratur.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J & Levin, I. (2004). *Att förstå vardagen*. Lund: Studentlitteratur.

Åström, G & Hirdman, Y. (1992). *Kontrakt i kris*. Stockholm: Carlssons bokförlag

8.2 Elektroniska källor

Dagens Nyheter, (2010) *Fler pappor väljer att ta ledigt*. Hämtad: [2010-01-21]

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/fler-pappor-valjer-att-ta-ledigt-1.1030468>

Försäkringskassan, (2010) *Till alla er som väntar eller just fått barn*. Hämtad: [2010-04-15]

http://www.forsakringskassan.se/irj/go/km/docs/fk_publishing/Dokument/Publikationer/Broschyryer/Basbroschyryer/Till%20alla%20som%20väntar%20eller%20just%20fått%20barn.pdf

Nationalencyklopedin, (2010) *Hushållsekonomi* Hämtad: [2010-06-08]

<http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/sok/hush%C3%A5llsekonomi?type=NE>

Nationalencyklopedin, (2010) *Genus* Hämtad: [2010-06-08]

<http://www.ne.se/sok/genus?type=NE>

Britannica Online, Academic edition (2010) *Norms* Hämtad: [2010-06-08]

<http://search.eb.com.ezproxy.bib.hh.se/search?query=Social+norms&x=11&y=7&ct=>

Statens offentliga utredningar, (1997) *Ty makten är din... Myten om det rationella arbetslivet och det jämställda Sverige*. Hämtad: [2010-04-15]

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/108/a/2472>

9. Bilagor

9.1 Intervjuguide 1

Bakgrundsfakta:

Födelseår:

Högsta utbildning:

Sysselsättning idag och procent:

Antal dagar utnyttjade av föräldraledighet:

Antal barn:

Barnens åldrar:

Flickor/ pojkar:

- Hur gick det till när du och barnets mamma tog beslutet kring uppdelningen av föräldraledigheten?
- Vad vägdes in i beslutet?
- Bestämde det hela gemensamt?
- Var det en självklarhet att du skulle vara hemma?
- Var du säker på din rätt till föräldraledighet?
- Är du påläst om villkoren kring föräldraledighet?
- Hur skulle du önska att en eventuellt kommande föräldraledighet delas upp?
- Hur har du upplevt föräldraledigheten? Upplever du att du kommit närmare dina barn?
- Om du inte varit föräldraledig tror du då att du gått miste om en möjlighet till närmre relation till dina barn?

Genus

- Vad är manlighet för dig när du tänker på din roll i familjen?

- Har du någon gång känt att omhändertagandet av barn och hem tagit emot i din manliga identitet?
- Anser du att kvinnan har en viktigare roll än du i relation till barnet och hemmet?
- Anser du att amning är fördelaktigt för kvinnan i relation till barnet? Tidbegränsat?
- Anser du dig lika kapabel som din partner att ta hand om barnet/barnen och se till dess behov?
- Känner du att du förändrats som person sedan du blivit pappa? Utveckla. Har föräldraledigheten påverkat detta tror du?
- Hur har du upplevt din föräldraledighet? Positivt och negativt.
- Har din bild av föräldraledighet förändrats efter att du fått barn?
- Har du upplevt att barnens mamma har påverkat åt ett visst håll i beslutet om föräldraledighet?

Ekonomi

- Har ekonomin påverkat hur ni delat upp föräldraledigheten?
- Har ni uppoffrat ekonomiska fördelar för att du skulle kunna vara hemma?
- Har din föräldraledighet påverkat din arbetssituation på något negativt sätt? Lön/karriärutveckling.
- Om du hade varit heltidsledig, tror du detta hade påverkat dina arbetsuppgifter när du kommit tillbaka?

Sociala normer

- Ser du föräldraledighet som mestadels kvinnans uppgift?
- Inför ditt beslut om föräldraledighet, var det något/någon som inspirerade dig?

- Hur har din omgivning reagerat på att du varit pappaledig, vänner, arbetskollegor, chef?
- Har du upplevt krav eller påtryckningar från någon beroende på hur mycket eller lite föräldraledighet du tagit ut?
- Har du upplevt något motstånd eller stöd från din arbetsgivare i fråga om föräldraledighet?
- Har någon på din arbetsplats tidigare varit föräldraledig?

Vad ska man göra för att fler män tar ut föräldraledighet i framtiden?

- Vad tror du är orsaken till att färre män än kvinnor tar ut föräldraledighet?
- Tror du att fler män kommer ta ut ledighet i framtiden?
- Vad ska man göra för att få fler män att ta ut sin föräldraledighet?

9.2 Intervjuguide 2

Bakgrundsfakta:

Födelseår:

Högsta utbildning:

Sysselsättning idag och procent:

Antal dagar utnyttjade av föräldraledighet:

Antal barn:

Barnens åldrar:

Flickor/ pojkar:

- Hur gick det till när du och barnets mamma tog beslutet om hur uppdelningen av föräldraledigheten skulle fördelas? Bestämde det hela gemensamt?
- Var det en självklarhet att du inte skulle utnyttja din föräldraledighet?
- Var du säker på din rätt till föräldraledighet?
- Skulle du vilja vara hemma idag om det blir aktuellt med en till föräldraledighet?
- Hur skulle du önska att en eventuellt kommande föräldraledighet delas upp?
- Tror du att du hade haft en närmre relation till dina barn idag om du tagit ledigt?

Genus

- Vad är manlighet för dig när du tänker på din roll i familjen?
- Känner du att du förändrats som person sen du blev pappa? Utveckla.
- Känner du att du fattat rätt beslut genom att inte ta ut ledighet?
- Anser du att kvinnan har en viktigare roll än du i relation till barnet och hemmet?
- Har din bild av att vara förälder förändrats efter att du fått barn?
- Har du någon gång känt att omhändertagandet om barn och hem tagit emot i din manliga identitet?
- Anser du att amning är fördelaktigt för kvinnan i relation till barnet? Tidbegränsat?
- Anser du dig lika kapabel som din partner att ta hand om barnet/barnen och se till dess behov?

Hushållsekonomi

- Har ekonomin påverkat hur ni delat upp föräldraledigheten?
- Tror du att föräldraledighet hade påverkat din arbetssituation? Hade dina arbetsuppgifter förändrats? Lön, karriäutveckling?

- Om du hade varit heltidsledig, tror du detta hade påverkat dina arbetsuppgifter när du kommit tillbaka?
- Har ni offrat ekonomiska fördelar för att ha tid med barnen/barnet?

Sociala normer

- Hur tror du att din omgivning hade reagerat på om du varit pappaledig? Vänner, familj, arbetskamrater/chef?
- Har någon på din arbetsplats tidigare varit föräldraledig?
- Har du upplevt något motstånd eller stöd från din arbetsgivare i fråga om föräldraledighet?
- Ser du föräldraledighet som mestadels kvinnans uppgift?
- Inför ditt beslut om föräldraledighet, var det något/någon som inspirerade dig?
- Har du upplevt krav eller påtryckningar från någon beroende på hur mycket eller lite föräldraledighet du tagit ut?

Vad ska man göra för att fler män tar ut föräldraledighet i framtiden?

- Vad tror du är orsaken till att färre män än kvinnor tar ut föräldraledighet?
- Tror du att fler män kommer ta ut ledighet i framtiden?
- Vad ska man göra för att få fler män att ta ut sin föräldraledighet?